

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

20. april 2023 *

»Præjudiciel forelæggelse – konkurrence – vertikale konkurrencebegrænsninger – artikel 101, stk. 1 og 2, TEUF – effektivitetsprincippet – forordning (EF) nr. 1/2003 – artikel 2 – direktiv 2014/104/EU – artikel 9, stk. 1 – bindende virkning af endelige afgørelser fra de nationale konkurrencemyndigheder, hvorved der konstateres en overtrædelse af konkurrencereglerne – tidsmæssig og materiel anvendelse – erstatnings- og ugyldighedssøgsmål vedrørende overtrædelser af EU-rettens konkurrenceregler«

I sag C-25/21,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (handelsret nr. 2 i Madrid, Spanien) ved afgørelse af 30. november 2020, indgået til Domstolen den 15. januar 2021, i sagen,

ZA,

AZ,

BX,

CV,

DU,

ET

mod

Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, A. Arabadjiev (refererende dommer), og dommerne P.G. Xuereb, A. Kumin, N. Wahl og I. Ziemele,

generaladvokat: G. Pitruzzella,

* Processprog: spansk.

justitssekretær: ekspeditionssekretær M. Ferreira,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 19. maj 2022,

efter at der er afgivet indlæg af:

- ZA AZ, BX, CV, DU og ET ved abogados A. Hernández Pardo, I. Sobrepera Millet og L. Ruiz Ezquerra,
- Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA ved abogados P. Arévalo Nieto, Á. Requeijo Pascua og M. Villarrubia García,
- den spanske regering ved L. Aguilera Ruiz, som befuldmægtiget,
- Europa-Kommissionen ved F. Jimeno Fernández og C. Urraca Caviedes, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 8. september 2022,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 101, stk. 2, TEUF og af artikel 2 i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [artikel 101 TEUF og 102 TEUF] (EFT 2003, L 1, s. 1).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en tvist mellem på den ene side ZA, AZ, BX, CV, DU og ET (herefter samlet »KN's arvinger«) og på den anden side Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA (herefter »Repsol«) vedrørende søgsmål anlagt af KN's arvinger med påstand om, at de kontrakter, de har indgået med Repsol, er ugyldige, og om erstatning for den skade, der angiveligt er forvoldt ved disse kontrakter.

Retsforskrifter

EU-retten

Forordning nr. 1/2003

- 3 Artikel 2 i forordning nr. 1/2003, der har overskriften »Bevisbyrde«, foreskriver:

»I samtlige medlemsstaters og Fællesskabets procedurer vedrørende anvendelsen af [...] artikel [101 TEUF og 102 TEUF] påhviler bevisbyrden for overtrædelse af [...] artikel [101, stk. 1, TEUF] eller artikel [102 TEUF] den part eller myndighed, der gør overtrædelsen gældende. Bevisbyrden for, at betingelserne i [artikel 101, stk. 3, TEUF] er opfyldt, påhviler de virksomheder og virksomhedssammenslutninger, der påberåber sig denne bestemmelse.«

Direktiv 2014/104/EU

- 4 34. betragtning til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/104/EU af 26. november 2014 om visse regler for søgsmål i henhold til national ret angående erstatning for overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes og Den Europæiske Unions konkurrenceret (EUT 2014, L 349, s. 1), har følgende ordlyd:

»For at sikre effektivitet og konsekvens i [Europa-]Kommissionens og de nationale konkurrencemyndigheders anvendelse af artikel 101 [TEUF] og 102 [TEUF] skal der være en fælles tilgang i hele [Den Europæiske Union] til virkningen af nationale konkurrencemyndigheders endelige afgørelser om overtrædelse på efterfølgende erstatningssøgsmål. Sådanne afgørelser vedtages først, når Kommissionen er blevet underrettet om den påtænkte afgørelse, eller i mangel heraf ethvert andet dokument med oplysninger om den foreslåede fremgangsmåde i medfør af artikel 11, stk. 4, i forordning (EF) nr. 1/2003, og hvis Kommissionen ikke har frataget den nationale konkurrencemyndighed dens kompetence ved at indlede procedure i medfør af samme forordnings artikel 11, stk. 6. Kommissionen bør sikre konsekvent anvendelse af EU-konkurrenceretten ved bilateralt at give de nationale konkurrencemyndigheder retningslinjer inden for Det Europæiske Konkurrencenetværk. For at styrke retssikkerheden, for at undgå uoverensstemmelser i anvendelsen af artikel 101 [TEUF] eller 102 [TEUF], for at øge virkningen og den proceduremæssige effektivitet af erstatningssøgsmål og for at fremme det indre markeds funktion for virksomheder og forbrugere bør en endelig afgørelse om overtrædelse af artikel 101 [TEUF] eller 102 [TEUF] truffet af en national konkurrencemyndighed eller en appelret ikke kunne prøves i senere erstatningssøgsmål. En sådan overtrædelse bør derfor betragtes som værende uafviseligt til stede i erstatningssøgsmål, der i forbindelse med denne overtrædelse er indbragt i den medlemsstat, hvor den nationale konkurrencemyndighed eller appelret er beliggende. Virkningen af den endelige afgørelse bør dog kun omfatte overtrædelsens karakter samt dens materielle, personmæssige, tidsmæssige og territoriale omfang som fastlagt af konkurrencemyndigheden eller appelretten ved udøvelsen af dens kompetence. Hvis en afgørelse konkluderer, at bestemmelser i national konkurrenceret er overtrådt i sager, hvor EU-konkurrenceretten og national konkurrenceret anvendes i samme sag og parallelt, bør denne overtrædelse også anses for uafviseligt at være til stede.«

- 5 Direktivets artikel 1 med overskriften »Genstand og anvendelsesområde« foreskriver:

»1. Dette direktiv fastsætter visse regler, der er nødvendige for at sikre, at enhver, som har lidt skade på grund af en overtrædelse af konkurrenceretten begået af en virksomhed eller en virksomhedssammenslutning, effektivt kan gøre retten til at kræve fuld erstatning for denne skade fra denne virksomhed eller sammenslutning [gældende]. Direktivet fastsætter regler om fremme af lige konkurrence på det indre marked og fjernelse af hindringerne for det indre markeds funktion ved at sikre ensartet beskyttelse i hele Unionen for alle, som har lidt en sådan skade.

2. Dette direktiv fastsætter bestemmelser, der koordinerer konkurrencemyndighedernes håndhævelse af konkurrencereglerne og håndhævelse af disse regler under erstatningssøgsmål ved nationale retter.«

- 6 Nævnte direktivs artikel 9 med overskriften »Retsvirkninger af nationale afgørelser« bestemmer:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at når en national konkurrencemyndighed eller appelret har truffet en endelig afgørelse om overtrædelse af konkurrenceretten, anses den for at være uomtvistelig

med henblik på et erstatningssøgsmål, der er indbragt for deres nationale retter i henhold til artikel 101 [TEUF] eller 102 [TEUF] eller i henhold til national konkurrenceret.

2. Medlemsstaterne sikrer, at en endelig afgørelse som omhandlet i stk. 1, der træffes i en anden medlemsstat, efter national ret, kan forelægges for deres nationale retter, i det mindste som prima facie-bevis for, at der er sket en overtrædelse af konkurrenceretten, og, hvis det er relevant, kan vurderes sammen med andre beviser, som parterne fremlægger.

3. Denne artikel berører ikke nationale retters rettigheder og forpligtelser i henhold til artikel 267 [TEUF].«

7 Samme direktivs artikel 21 med overskriften »Gennemførelse« har følgende ordlyd i stk. 1:

»Medlemsstaterne sætter de nødvendige love og administrative bestemmelser i kraft for at efterkomme dette direktiv senest den 27. december 2016. De underretter straks Kommissionen herom.

Disse love og bestemmelser skal ved vedtagelsen indeholde en henvisning til dette direktiv eller skal ved offentliggørelsen ledsages af en sådan henvisning. De nærmere regler for henvisningen fastsættes af medlemsstaterne.«

8 Direktivets artikel 22 med overskriften »Tidsmæssig anvendelse« foreskriver:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at de nationale love og bestemmelser, der vedtages i henhold til artikel 21 med henblik på at overholde dette direktivs materielle bestemmelser, ikke har tilbagevirkende kraft.

2. Medlemsstaterne sikrer, at alle nationale love og bestemmelser, der vedtages i henhold til artikel 21, ud over de i stk. 1 omhandlede, ikke finder anvendelse på erstatningssøgsmål, der indbringes for en national ret før den 26. december 2014.«

Spansk ret

9 Artikel 75, stk. 1, i Ley 15/2007 de Defensa de la Competencia (lov nr. 15/2007 om beskyttelse af konkurrencen) af 3. juli 2007 (BOE nr. 159 af 4.7.2007, s. 28848), som ændret ved Real Decreto-ley 9/2017, por el que se transponen Directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores (kongeligt lovdekret nr. 9/2017 om gennemførelse af Den Europæiske Unions direktiver på finans-, handels- og sundhedsområdet og om udstationering af arbejdstagere) af 26. maj 2017 (BOE nr. 126 af 27.5.2017, s. 42820), bestemmer:

»Når en spansk konkurrencemyndighed eller spansk appelret har truffet en endelig afgørelse om overtrædelse af konkurrenceretten, anses den for at være uomtvistelig med henblik på et erstatningssøgsmål, der er indbragt for en spansk domstol.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

10 KN's arvinger er ejere af en tankstation, som KN har opført. I perioden fra 1987 til 2009 indgik KN eller KN's arvinger på den ene side og Repsol på den anden side flere eksklusivkontrakter om brændstofforsyning.

- 11 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at de to første kontrakter, der blev indgået den 1. juli 1987 og den 1. februar 1996, var »kontrakter om videresalg«, idet ejendomsretten til det brændstof, som Repsol leverede, blev overført til KN eller til KN's arvinger fra det tidspunkt, hvor det blev overført til tankstationens beholder. I henhold til disse kontrakter skulle indehaveren af tankstationen modtage et vederlag i form af en provision, som denne kunne lægge oven i den af Repsol anbefalede detailsalgspris for brændstofferne.
- 12 Den 27. april 1999 indgav Asociación de Propietarios de Estaciones de Servicio y Unidades de Suministro de Andalucía (sammenslutning af ejere af tankstationer og forsyningsenheder i Andalusien, Spanien) en klage til de kompetente myndigheder over en række raffinaderier, herunder Repsol, for overtrædelse af den nationale konkurrenceret og EU-konkurrenceretten.
- 13 Ved afgørelse af 11. juli 2001 (herefter »2001-afgørelsen«) fastslog Tribunal de Defensa de la Competencia (domstol i konkurrenceretlige sager, Spanien), at Repsol havde tilsidesat konkurrencereglerne ved som led i sine kontraktforhold med visse spanske tankstationer at have fastsat detailsalgspriserne for brændstoffer. Denne domstol pålagde Repsol at bringe overtrædelsen til ophør.
- 14 Denne afgørelse, hvis gyldighed Repsol anfægtede, blev stadfæstet ved dom afsagt af Audiencia Nacional (domstol i visse straffe-, forvaltnings- og arbejdsretlige sager, Spanien) den 11. juli 2007. Repsol iværksatte appel til prøvelse af denne dom ved Tribunal Supremo (øverste domstol, Spanien), som ved dom af 17. november 2010 forkastede appellen. Som følge heraf blev 2001-afgørelsen endelig.
- 15 Den 22. februar 2001, den 22. februar 2006 og den 17. juli 2009 indgik KN's arvinger tre yderligere kontrakter med Repsol. Disse sidstnævnte, som ligeledes var kontrakter om videresalg, indeholdt en forpligtelse til eksklusiv forsyning til fordel for dette selskab.
- 16 Efter en undersøgelse foretaget af Comisión Nacional de la Competencia (den spanske konkurrencestyrelse, Spanien) vedtog denne myndighed den 30. juli 2009 en afgørelse (herefter »2009-afgørelsen«), hvorved den pålagde visse raffinaderier, herunder Repsol, en sanktion for indirekte at have fastsat den detailsalgspris for brændstof, som de pågældende tankstationer anvendte. Den nævnte myndighed fastslog, at Repsol havde overtrådt artikel 81, stk. 1, EF (nu artikel 101, stk. 1, TEUF) og artikel 1 i Ley 16/1989 de Defensa de la Competencia (lov nr. 16/1989 om konkurrence) af 17. juli 1989 (BOE nr. 170, af 18.7.1989, s. 22747).
- 17 2009-afgørelsen, som var genstand for et annulationssøgsmål, blev opretholdt ved Tribunal Supremos (øverste domstol) domme af 22. maj og 2. juni 2015 og blev endelig.
- 18 Inden for rammerne af en overvågningsprocedure traf den spanske konkurrencestyrelse tre afgørelser, hvori den fastslog, at Repsol var fortsat med at tilsidesætte konkurrencereglerne indtil 2019.
- 19 På denne baggrund anlagde KN's arvinger i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF som følge af 2001- og 2009-afgørelserne ved Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (handelsret nr. 2 i Madrid, Spanien), som er den forelæggende ret, dels et søgsmål med påstand om, at de med Repsol indgåede kontrakter blev erklæret ugyldige, med den begrundelse, at dette selskab i strid med artikel 101, stk. 1, TEUF havde fastsat detailsalgsprisen for det omhandlede brændsel og motorbrændstof, dels et erstatningssøgsmål med påstand om erstatning for det tab, der

angiveligt var forårsaget af disse kontrakter. Med henblik på at godtgøre den omhandlede overtrædelse støttede KN's arvinger sig i forbindelse med disse søgsmål på 2001- og 2009-afgørelserne.

- 20 Den forelæggende ret har i første række anført, at bevisbyrden for overtrædelse af artikel 101 TEUF i henhold til artikel 2 i forordning nr. 1/2003 påhviler den part, der gør overtrædelsen gældende.
- 21 Den nævnte ret har for det andet bemærket, at i henhold til artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 kan den pågældende sagsøger i forbindelse med et erstatningssøgsmål, der er anlagt efter en afgørelse fra en national konkurrencemyndighed, der er blevet endelig, principielt løfte den bevisbyrde, der påhviler vedkommende med hensyn til, om der foreligger en overtrædelse, ved at godtgøre, at denne afgørelse netop vedrører det pågældende kontraktforhold.
- 22 Ifølge national retspraksis tillægges en endelig afgørelse fra en national konkurrencemyndighed inden for rammerne af et søgsmål om ugyldighed i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF som det, der er anlagt af KN's arvinger, imidlertid ikke nogen bindende virkning, hvis det ikke er godtgjort, at den overtrædelse, der er konstateret i denne afgørelse, og den påståede overtrædelse, der er genstand for dette søgsmål, er de samme, og at det er sagsøgeren og ikke en anden person, der har været offer for denne overtrædelse.
- 23 Det er således nødvendigt at foretage en individuel analyse af det kontraktforhold, der er genstand for tvisten, og at godtgøre, at det netop er sagsøgeren, der driver en tankstation, og ikke en anden person, der har været offer for denne praksis med prisfastsættelse.
- 24 Den forelæggende ret har præciseret, at det følger af national retspraksis, at når den overtrædelse, der er fastslået i en endelig afgørelse fra en national konkurrencemyndighed, og den overtrædelse, der er genstand for et søgsmål med påstand om ugyldighed i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF, ikke er sammenfaldende, udgør en sådan afgørelse end ikke et indicium for, at der foreligger en overtrædelse af konkurrencereglerne.
- 25 For i det foreliggende tilfælde at opnå en afgørelse, hvorved det fastslås, at de i hovedsagen omhandlede kontrakter er ugyldige, skal KN's arvinger følgelig på ny for denne ret fremlægge de beviser, der er fremlagt i forbindelse med de administrative sagsakter, som de nationale konkurrencemyndigheder har undersøgt.
- 26 I denne sammenhæng er den forelæggende ret af den opfattelse, at såfremt det helt afvises, at endelige afgørelser fra den nationale konkurrencemyndighed får bindende virkning, vil dette medføre, at kontrakter, der er i strid med artikel 101 TEUF, opretholdes.
- 27 Ifølge denne ret vil KN's arvinger, såfremt det lykkes for dem at godtgøre, at disse kontrakter tidsmæssigt og geografisk svarer til den praksis, for hvilke de nationale konkurrencemyndigheder har pålagt sanktioner i deres endelige afgørelser, og til den type kontrakter, som disse myndigheder har undersøgt, have løftet den bevisbyrde, der påhviler dem i henhold til artikel 2 i forordning nr. 1/2003, og det dermed er lykkedes dem at bevise, at der foreligger den overtrædelse af artikel 101 TEUF, der er genstand for deres søgsmål.

- 28 Under disse omstændigheder har Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (handelsret nr. 2 i Madrid) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Såfremt sagsøgeren godtgør, at vedkommendes kontraktforhold med REPSOL vedrørende eneret til forsyning og benyttelse af varemærke (under en [ordning med kommission eller fast salgspris med referencepriser – videresalg] med rabat) henhører under det stedlige og tidsmæssige anvendelsesområde, der er undersøgt af den nationale konkurrencemyndighed, skal kontraktforholdet da anses for at være omfattet af Tribunal de Defensa de la Competencias (domstol i konkurrenceretlige sager) afgørelse af 11. juli 2001 (sag 490/00 REPSOL) og/eller af [den spanske konkurrencestyrelses] afgørelse af 30. juli 2009 (sag 652/07 REPSOL/CEPSA/BP), således at betingelserne i artikel 2 i forordning (EF) nr. 1/2003 vedrørende bevisbyrden for overtrædelsen anses for at være opfyldt i medfør af disse afgørelser?
 - 2) Såfremt det [første] spørgsmål besvares bekræftende, og det i den konkrete sag er godtgjort, at kontraktforholdet er omfattet af Tribunal de Defensa de la Competencias (domstol i konkurrenceretlige sager) afgørelse af 11. juli 2001 (sag 490/00 REPSOL) og/eller af [den spanske konkurrencestyrelses] afgørelse af 30. juli 2009 (sag 652/07 REPSOL/CEPSA/BP), skal kontrakten da nødvendigvis erklæres uden retsvirkning i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF?»

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

Indledende bemærkninger

- 29 Den forelæggende ret har henvist til direktiv 2014/104 og navnlig til direktivets artikel 9, stk. 1. Denne bestemmelse kan imidlertid kun være relevant for løsningen af tvisten i hovedsagen, hvis denne tvist er omfattet af dens materielle og tidsmæssige anvendelsesområde.
- 30 Hvad i denne henseende angår det materielle anvendelsesområde for artikel 9 i direktiv 2014/104 bemærkes, således som det fremgår af overskriften til dette direktiv og af dets artikel 1 med overskriften »Genstand og anvendelsesområde«, at det nævnte direktiv fastsætter visse regler for erstatningssøgsmål anlagt på nationalt plan for overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes konkurrenceret og EU-konkurrenceretten.
- 31 Det følger heraf, at det materielle anvendelsesområde for direktiv 2014/104, herunder dets artikel 9, er begrænset til alene at omfatte erstatningssøgsmål anlagt for overtrædelser af konkurrencereglerne og omfatter derfor ikke andre former for søgsmål, der vedrører overtrædelser af konkurrencereglerne, såsom f.eks. søgsmål med påstand om ugyldighed, der er anlagt i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF.
- 32 Det følger heraf, at det søgsmål med påstand om ugyldighed, som KN's arvinger har anlagt i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF, ikke er omfattet af det materielle anvendelsesområde for direktiv 2014/104.

- 33 Hvad angår den tidsmæssige anvendelse af dette direktivs artikel 9, stk. 1, på det erstatningssøgsmål, der anlægges af KN's arvinger, skal det bemærkes, at det med henblik på at fastlægge den tidsmæssige anvendelse af bestemmelserne i nævnte direktiv i første række skal afgøres, om den pågældende bestemmelse udgør en materiel bestemmelse (dom af 22.6.2022, Volvo og DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, præmis 38).
- 34 For det tilfælde, at artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 kvalificeres som en »materiel bestemmelse«, og eftersom det i det foreliggende tilfælde er ubestridt, at direktiv 2014/104 blev gennemført i spansk ret fem måneder efter udløbet af den gennemførelsesfrist, der er fastsat i direktivets artikel 21, idet det kongelige lovdekret nr. 9/2017 til gennemførelse af dette direktiv trådte i kraft den 27. maj 2017, skal det i anden række undersøges, om den i hovedsagen omhandlede situation, for så vidt som den ikke kan kvalificeres som ny, er opstået før udløbet af fristen for gennemførelse af samme direktiv, dvs. den 27. december 2016, eller om den fortsat havde virkninger efter udløbet af denne frist (jf. i denne retning dom af 22.6.2022, Volvo og DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, præmis 42 og 48).
- 35 Såfremt denne bestemmelse derimod kvalificeres som en »processuel bestemmelse«, anses den for at finde anvendelse på den pågældende juridiske situation fra dens ikrafttrædelsestidspunkt (jf. i denne retning dom af 3.6.2021, Jumbocarry Trading, C-39/20, EU:C:2021:435, præmis 28).
- 36 Hvad for det første angår den materielle eller ikke-materielle karakter af artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 skal det påpeges, at det fremgår af ordlyden af denne bestemmelse, at medlemsstaterne sikrer, at når en national konkurrencemyndighed eller appelret har truffet en endelig afgørelse om overtrædelse af konkurrenceretten, anses den for at være uomtvistelig med henblik på et erstatningssøgsmål, der er indbragt for deres nationale retter i henhold til artikel 101 TEUF eller artikel 102 TEUF eller i henhold til national konkurrenceret.
- 37 Det fremgår af ordlyden af den nævnte bestemmelse, at den i det væsentlige tillægger endelige afgørelser fra en national konkurrencemyndighed eller i givet fald afgørelser fra en klageinstans, der fastslår overtrædelser af konkurrenceretten, bindende virkning med hensyn til erstatningssøgsmål, der er anlagt ved en ret i samme medlemsstat som den, hvor denne myndighed udøver sine beføjelser.
- 38 Navnlig opstiller artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 en uomtvistelig formodning for, at der foreligger en overtrædelse af konkurrenceretten.
- 39 Eftersom overtrædelsen af konkurrenceretten, skaden forårsaget af denne overtrædelse, årsagsforbindelsen mellem denne skade og den nævnte overtrædelse samt identiteten af overtræderen, som det fremgår af Domstolens praksis, udgør en del af de nødvendige oplysninger, som skadelidte skal råde over med henblik på at anlægge et erstatningssøgsmål (jf. i denne retning dom af 22.6.2022, Volvo og DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, præmis 60), skal det imidlertid fastslås, at artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 vedrører tilstedeværelsen af ét af elementerne for statuering af civilretligt ansvar for tilsidesættelser af konkurrencereglerne, og følgelig, som generaladvokaten i det væsentlige har anført i punkt 64 i forslaget til afgørelse, skal kvalificeres som en materiel regel.
- 40 Det skal derfor fastslås, at artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 er af materiel karakter som omhandlet i dette direktivs artikel 22, stk. 1.

- 41 Som det fremgår af denne doms præmis 34, skal det med henblik på at fastlægge den tidsmæssige anvendelighed af artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 for det andet efterprøves, om den i hovedsagen omhandlede situation er opstået før udløbet af fristen for gennemførelse af dette direktiv, eller om den fortsat har virkning efter udløbet af denne frist.
- 42 Der skal med henblik herpå tages hensyn til arten af og funktionsmekanismen for artikel 9, stk. 1, i direktiv 2014/104 (jf. i denne retning dom af 22.6.2022, Volvo og DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, præmis 49 og 100).
- 43 Som det fremgår af nærværende doms præmis 38, opstiller denne bestemmelse en formodning for, at en overtrædelse af konkurrenceretten, der er konstateret i en endelig afgørelse fra en national konkurrencemyndighed eller i en afgørelse fra en klageinstans, skal anses for at være uomtvistelig med henblik på et erstatningssøgsmål for overtrædelse af konkurrenceretten, der efter sådanne afgørelser er anlagt for en ret i samme medlemsstat som den, hvor denne myndighed og klageinstans udøver deres beføjelser.
- 44 Eftersom EU-lovgiver har identificeret den dato, hvor den pågældende afgørelse er blevet endelig, som den omstændighed, der gør det muligt at lægge til grund, at den pågældende overtrædelse anses for at være uomtvistelig med henblik på det omhandlede erstatningssøgsmål, skal det undersøges, om denne dato ligger forud for datoen for udløbet af gennemførelsesfristen for direktiv 2014/104, idet sidstnævnte direktiv ikke blev gennemført i spansk ret inden for denne frist.
- 45 I det foreliggende tilfælde fremgår det for det første af de sagsakter, som Domstolen råder over, at 2001-afgørelsen blev endelig som følge af Tribunal Supremos (øverste domstol) dom af 17. november 2010. For det andet blev 2009-afgørelsen endelig som følge af Tribunal Supremos (øverste domstol) domme af 22. maj og 2. juni 2015. Disse afgørelser blev således endelige før datoen for udløbet af gennemførelsesfristen for direktiv 2014/104. Det følger heraf, at de i hovedsagen omhandlede situationer er opstået.
- 46 Henset til artikel 22, stk. 1, i direktiv 2014/104 skal det følgelig fastslås, at dette direktivs artikel 9, stk. 1, ikke kan finde anvendelse ratione temporis på et erstatningssøgsmål, som er blevet anlagt som følge af afgørelser fra de nationale konkurrencemyndigheder, som er blevet endelige før datoen for udløbet af gennemførelsesfristen for det nævnte direktiv.
- 47 Under disse omstændigheder skal der i det foreliggende tilfælde foretages en undersøgelse af den nationale lovgivning som fortolket af de kompetente nationale retter, navnlig i lyset af artikel 101 TEUF, som gennemført ved artikel 2 i forordning nr. 1/2003.

Realiteten

- 48 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 101 TEUF, som gennemført ved artikel 2 i forordning nr. 1/2003, og sammenholdt med effektivitetsprincippet, skal fortolkes således, at en overtrædelse af konkurrenceretten, der er fastslået i en afgørelse fra en national konkurrencemyndighed, som har været genstand for et annulationsøgsmål ved de kompetente nationale domstole, men som er blevet endelig efter at være blevet opretholdt af disse domstole, skal anses for godtgjort i forbindelse med såvel et ugyldighedssøgsmål i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF som et erstatningssøgsmål for en overtrædelse af artikel 101 TEUF, som sagsøgeren har anlagt, indtil det modsatte er bevist, hvorved den bevisbyrde, der er fastsat i den nævnte artikel 2, overføres på sagsøgte, for så vidt

som det tidsmæssige og territoriale omfang af den påståede overtrædelse, der er genstand for disse søgsmål, er sammenfaldende med det tidsmæssige og territoriale omfang af den overtrædelse, der er konstateret i denne afgørelse.

- 49 Det følger af fast retspraksis, at EU-retten ikke blot pålægger borgerne forpligtelser, men også giver dem rettigheder, som dermed bliver en del af de rettigheder, der som helhed tilkommer borgerne. Disse rettigheder består ikke blot, når de udtrykkeligt er indrømmet i traktaterne, men også, når traktaterne pålægger private, medlemsstaterne eller EU-institutionerne entydige forpligtelser (dom af 11.11.2021, Stichting Cartel Compensation og Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, præmis 47 og den deri nævnte retspraksis).
- 50 Det bemærkes, at artikel 101, stk. 1, TEUF og artikel 102 TEUF skaber umiddelbare virkninger i forholdet mellem private og fremkalder rettigheder for borgerne, som de nationale retsinstanser skal beskytte (dom af 14.3.2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, præmis 24).
- 51 Den fulde effektive virkning af disse bestemmelser og navnlig den fulde virkning af forbuddene heri ville blive bragt i fare, hvis det ikke var muligt for berørte at kræve erstatning for skade påført dem som følge af en aftale eller en adfærd, der kan begrænse eller fordreje konkurrencen (jf. i denne retning dom af 14.3.2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, præmis 25, og af 28.3.2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 39).
- 52 Søgsmål med påstand om erstatning for overtrædelse af Unionens konkurrenceregler, der anlægges for de nationale retsinstanser, sikrer nemlig den fulde virkning af artikel 101 TEUF, navnlig den effektive virkning af forbuddet i denne bestemmelses stk. 1, og forøger derved virkningen af Unionens konkurrenceregler, eftersom de er egnet til at hindre de ofte skjulte aftaler eller former for praksis, der kan begrænse eller fordreje konkurrencevilkårene (jf. i denne retning dom af 11.11.2021, Stichting Cartel Compensation og Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, præmis 50 og den deri nævnte retspraksis).
- 53 Som generaladvokaten i det væsentlige har anført i punkt 82 i forslaget til afgørelse, gælder det samme vedrørende ugyldighedssøgsmål, der anlægges i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF.
- 54 Enhver har derfor ret til under en retssag at påberåbe sig en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF og dermed at påberåbe sig den manglende retsvirkning som omhandlet i artikel 101, stk. 2, TEUF af en aftale eller en afgørelse, som er forbudt i henhold til denne bestemmelse, samt til at kræve erstatning for den påførte skade, når der er årsagsforbindelse mellem den nævnte skade og denne aftale eller denne afgørelse (jf. i denne retning dom af 11.11.2021, Stichting Cartel Compensation og Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, præmis 49 og den deri nævnte retspraksis).
- 55 Som det følger af fast retspraksis, påhviler det de nationale retsinstanser, der inden for rammerne af deres kompetence har til opgave at anvende de EU-retlige bestemmelser, at sikre ikke blot den fulde virkning af disse bestemmelser, men ligeledes at beskytte de rettigheder, som de tillægger borgerne. De nationale retsinstanser skal således sikre den retsbeskyttelse, som for borgerne følger af den direkte virkning af EU-rettens bestemmelser (dom af 11.11.2021, Stichting Cartel Compensation og Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, præmis 52 og den deri nævnte retspraksis).

- 56 Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at det i medfør af artikel 2 i forordning nr. 1/2003 gælder, at i samtlige medlemsstaters og Unionens procedurer vedrørende anvendelsen af artikel 101 TEUF og 102 TEUF påhviler bevisbyrden for overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF eller artikel 102 TEUF den part eller myndighed, der gør overtrædelsen gældende.
- 57 Selv om artikel 2 i forordning nr. 1/2003 udtrykkeligt regulerer bevisbyrden, herunder i situationer, hvor ugyldighedssøgsmål i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF og/eller erstatningssøgsmål for overtrædelse af konkurrenceretten anlægges efter en endelig afgørelse fra en national konkurrencemyndighed som de i hovedsagen omhandlede, forholder det sig ikke desto mindre således, at forordning nr. 1/2003 ikke indeholder bestemmelser om virkningerne af disse afgørelser inden for rammerne af disse to typer søgsmål.
- 58 Når der ikke findes EU-retlige bestemmelser på området, der finder anvendelse *ratione materiae* eller *ratione temporis*, tilkommer det hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at fastsætte regler for udøvelsen af retten til at nedlægge påstand om, at aftaler eller vedtagelser erklæres ugyldige i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF samt retten til at kræve erstatning for skade, der følger en tilsidesættelse af artikel 101 TEUF, herunder regler om de bindende virkninger af endelige afgørelser fra de nationale konkurrencemyndigheder inden for rammerne af disse typer sager, for så vidt som ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet overholdes (jf. i denne retning dom af 28.3.2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 42).
- 59 De regler, der finder anvendelse på søgsmål, der skal sikre beskyttelse af de rettigheder, borgerne har i henhold til EU-retten direkte virkning, må således ikke være mindre gunstige end dem, der vedrører tilsvarende søgsmål af intern karakter (ækvivalensprincippet), og de må ikke gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til EU-retten (effektivitetsprincippet) (dom af 28.3.2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 43).
- 60 De nærmere bestemmelser, der er nævnt i denne doms præmis 58, må navnlig ikke skade den effektive anvendelse af artikel 101 TEUF og 102 TEUF og skal være tilpasset de konkurrenceretlige sagers særlige karakter, som principielt kræver en kompleks faktisk og økonomisk analyse (jf. i denne retning dom af 28.3.2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 44, 46 og 47).
- 61 Som generaladvokaten har anført i punkt 91 og 92 i forslaget til afgørelse, ville udøvelsen af retten til erstatning for overtrædelser af artikel 101 TEUF blive uforholdsmæssigt vanskelig, hvis endelige afgørelser fra en konkurrencemyndighed ikke blev tillagt nogen som helst virkning i civile erstatningssøgsmål eller søgsmål med henblik på at gøre gældende, at aftaler eller vedtagelser, der er forbudt i henhold til denne artikel, er ugyldige.
- 62 Med henblik på at sikre den effektive anvendelse af artikel 101 TEUF og 102 TEUF, navnlig i forbindelse med ugyldighedssøgsmål anlagt i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF og erstatningssøgsmål for overtrædelse af konkurrencereglerne, der er anlagt som følge af en afgørelse fra en national konkurrencemyndighed, som har været genstand for et annullationssøgsmål ved de kompetente nationale domstole, men som er blevet endelig efter at være blevet opretholdt af disse domstole, og som ikke længere kan gøres til genstand for en retslig prøvelse gennem de almindelige retsmidler, skal det navnlig fastslås, at i forbindelse med sager vedrørende sådanne søgsmål, der er anlagt ved en ret i samme medlemsstat, hvor denne myndighed udøver sine beføjelser, skal den nævnte myndigheds konstatering af, at der foreligger en overtrædelse af konkurrenceretten, godtgøre, at denne overtrædelse foreligger, indtil det

modsatte er bevist, hvilket det påhviler sagsøgte at gøre, for så vidt som den i forhold til dens karakter samt dens materielle, personmæssige, tidsmæssige og territoriale omfang er sammenfaldende med den overtrædelse, der er konstateret i denne afgørelse.

- 63 Under disse omstændigheder skal det med henblik på sådanne sager fastslås, at en overtrædelse af EU-konkurrenceretten, der er konstateret i en sådan afgørelse, skal anses for at være godtgjort af sagsøgeren, indtil det modsatte er bevist, hvorved den bevisbyrde, der er fastsat i artikel 2 i forordning nr. 1/2003, overføres på sagsøgte, for så vidt som de overtrædelser, der er genstand for de af sagsøgeren anlagte søgsmål, i forhold til deres karakter samt deres materielle, personmæssige, tidsmæssige og territoriale omfang er sammenfaldende med den overtrædelse, der er konstateret i den nævnte afgørelse.
- 64 Når ophavsmanden til, arten, den retlige kvalificering, varigheden og den territoriale udstrækning af den i denne type afgørelse konstaterede overtrædelse og den overtrædelse, der er genstand for det pågældende søgsmål, kun er delvist sammenfaldende, er de konstateringer, der fremgår af en sådan afgørelse, desuden ikke nødvendigvis helt uden relevans, men udgør et indicium for eksistensen af de faktiske omstændigheder, som disse konstateringer vedrører, således som generaladvokaten i det væsentlige har anført i punkt 97 i forslaget til afgørelse.
- 65 I det foreliggende tilfælde tilkommer det den forelæggende ret at efterprøve, om KN's arvinger har godtgjort, at deres situation er omfattet af anvendelsesområdet for 2001-afgørelsen og 2009-afgørelsen, og navnlig om de påståede overtrædelser, der er genstand for deres ugyldigheds- og erstatningssøgsmål, som de har anlagt som følge af disse endelige afgørelser, i forhold til deres karakter samt deres materielle, personmæssige, tidsmæssige og territoriale omfang svarer til de overtrædelser, der er fastslået i disse afgørelser.
- 66 Hvis dette ikke er tilfældet, og hvis de overtrædelser, der er fastslået i de nævnte afgørelser, kun i begrænset omfang er sammenfaldende med de påståede overtrædelser i forbindelse med de søgsmål, der er anlagt af KN's arvinger, kan disse afgørelser påberåbes som indicier for eksistensen af de faktiske omstændigheder, som konstateringerne i disse afgørelser vedrører.
- 67 Henset til de ovenstående betragtninger skal det første spørgsmål besvares med, at artikel 101 TEUF, som gennemført ved artikel 2 i forordning nr. 1/2003, og sammenholdt med effektivitetsprincippet, skal fortolkes således, at en overtrædelse af konkurrenceretten, der er fastslået i en afgørelse fra en national konkurrencemyndighed, som har været genstand for et annulationssøgsmål ved de kompetente nationale domstole, men som er blevet endelig efter at være blevet opretholdt af disse domstole, skal anses for godtgjort i forbindelse med såvel et ugyldighedssøgsmål i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF som et erstatningssøgsmål for en overtrædelse af artikel 101 TEUF, som sagsøgeren har anlagt, indtil det modsatte er bevist, hvorved den bevisbyrde, der er fastsat i den nævnte artikel 2, overføres på sagsøgte, for så vidt som den påståede overtrædelse, der er genstand for disse søgsmål, i forhold til dens karakter samt dens materielle, personmæssige, tidsmæssige og territoriale omfang er sammenfaldende med den overtrædelse, der er konstateret i den nævnte afgørelse.

Det andet spørgsmål

- 68 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 101 TEUF skal fortolkes således, at for så vidt som en sagsøger kan godtgøre, at der foreligger en overtrædelse af denne artikel, som er genstand for den pågældendes ugyldighedssøgsmål, der er anlagt i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF, og for dennes erstatningssøgsmål, der er anlagt med

henblik på erstatning for den skade, der er lidt som følge af denne overtrædelse, er aftaler, der er omfattet af disse søgsmål, og som er i strid med artikel 101 TEUF, uden videre ugyldige i deres helhed.

- 69 Det skal i denne forbindelse bemærkes, at i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF har aftaler eller vedtagelser, som er forbudt i henhold til denne artikel, ingen retsvirkning.
- 70 Denne ugyldighedsvirkning, der kan påberåbes af alle, skal håndhæves af domstolene, såfremt betingelserne for anvendelse af artikel 101, stk. 1, TEUF er opfyldt, og den omhandlede aftale ikke kan begrunde meddelelse af en fritagelse i medfør af traktatens artikel 101, stk. 3, TEUF. Da ugyldigheden efter artikel 101, stk. 2, er absolut, kan en aftale, som ifølge denne bestemmelse er uden gyldighed, hverken have virkning i retsforholdene mellem kontrahenterne eller gøres gældende over for tredjemand. Ugyldigheden kan i øvrigt berøre alle tidligere eller fremtidige virkninger af den omhandlede aftale eller vedtagelse (dom af 20.9.2001, *Courage og Crehan*, C-453/99, EU:C:2001:465, præmis 22).
- 71 Ugyldigheden i medfør af artikel 101, stk. 2, TEUF omfatter alene de kontraktbestemmelser, der er uforenelige med artikel 101, stk. 1, TEUF. Retsvirkningerne af ugyldigheden for alle andre dele af aftalen skal ikke bedømmes efter EU-retten. Disse virkninger skal fastlægges af den nationale domstol efter lovgivningen i den medlemsstat, som den henhører under (jf. i denne retning dom af 14.12.1983, *Société de vente de ciments et bétons de l'Est*, 319/82, EU:C:1983:374, præmis 12).
- 72 Det tilkommer således den forelæggende ret på grundlag af gældende national lovgivning at tage stilling til, hvilken rækkevidde og hvilke retsvirkninger det har for aftaleforholdet som sådan, at visse af aftalebestemmelserne er ugyldige i medfør af artikel 101, stk. 2, TEUF (dom af 18.12.1986, *VAG France*, 10/86, EU:C:1986:502, præmis 15).
- 73 Ugyldigheden i medfør af artikel 101, stk. 2, TEUF omfatter således alene de dele af aftalen, der er forbudt i henhold til artikel 101, stk. 1, TEUF. Hele aftalen er kun ugyldig, hvis disse dele ikke kan udskilles fra aftalens øvrige bestemmelser (jf. i denne retning dom af 28.2.1991, *Delimitis*, C-234/89, EU:C:1991:91, præmis 40).
- 74 Henset til ovenstående betragtninger skal det andet spørgsmål besvares med, at artikel 101 TEUF skal fortolkes således, at for så vidt som en sagsøger kan godtgøre, at der foreligger en overtrædelse af denne artikel, som er genstand for den pågældendes ugyldighedssøgsmål, der er anlagt i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF, og for sagsøgerens erstatningsøgsmål i forbindelse med denne overtrædelse, skal den nationale ret drage alle konsekvenser heraf og i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF bl.a. udlede, at alle kontraktvilkår, der er uforenelige med artikel 101, stk. 1, TEUF, er ugyldige uden videre, idet hele den pågældende aftale kun er ugyldig, hvis disse dele ikke kan adskilles fra aftalens øvrige bestemmelser.

Sagsomkostninger

- 75 Da sagernes behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

- 1) Artikel 101 TEUF, som gennemført ved artikel 2 i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [artikel 101 TEUF og 102 TEUF], og sammenholdt med effektivitetsprincippet, skal fortolkes således, at en overtrædelse af konkurrenceretten, der er fastslået i en afgørelse fra en national konkurrencemyndighed, som har været genstand for et annullationssøgsmål ved de kompetente nationale domstole, men som er blevet endelig efter at være blevet opretholdt af disse domstole, skal anses for godtgjort i forbindelse med såvel et ugyldighedssøgsmål i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF som et erstatningssøgsmål for en overtrædelse af artikel 101 TEUF, som sagsøgeren har anlagt, indtil det modsatte er bevist, hvorved den bevisbyrde, der er fastsat i den nævnte artikel 2, overføres på sagsøgte, for så vidt som den påståede overtrædelse, der er genstand for disse søgsmål, i forhold til dens karakter samt dens materielle, personmæssige, tidsmæssige og territoriale omfang er sammenfaldende med den overtrædelse, der er konstateret i den nævnte afgørelse.
- 2) Artikel 101 TEUF skal fortolkes således, at for så vidt som en sagsøger kan godtgøre, at der foreligger en overtrædelse af artikel 101 TEUF, som er genstand for den pågældendes ugyldighedssøgsmål, der er anlagt i henhold til denne artikel, og for sagsøgerens erstatningssøgsmål i forbindelse med denne overtrædelse, skal den nationale ret drage alle konsekvenser heraf og i henhold til artikel 101, stk. 2, TEUF bl.a. udlede, at alle kontraktvilkår, der er uforenelige med artikel 101, stk. 1, TEUF, er ugyldige uden videre, idet hele den pågældende aftale kun er ugyldig, hvis disse dele ikke kan adskilles fra aftalens øvrige bestemmelser.

Underskrifter